

Nova zraka u europskom svjetlu. Hrvatske zemlje u ranome srednjem vijeku (oko 550 – oko 1150), Povijest Hrvata, sv. 1, urednica sveska Zrinka Nikolić Jakus, Matica Hrvatska, Zagreb, 2015., 655 str.

U izdanju Matice Hrvatske objavljena je prva knjiga (prvi svezak) edicije *Povijest Hrvata*, pod naslovom *Nova zraka u europskom svjetlu. Hrvatske zemlje u ranome srednjem vijeku (oko 550 – oko 1150)*. U njoj se nalaze radovi hrvatskih i inozemnih povjesničara koji se na temelju dostatnih izvora i najnovijih historiografskih podataka sažeto bave pojedinim segmentom društvene, gospodarske, političke i vojne povijesti u ranom srednjem vijeku. Obuhvaća vrijeme od prvih saznanja o postojanju Hrvata kao društvene skupine na jadransko-panonskom prostoru u VII. st. pa do kraja vladavine dinastije Arpadović u XII. st. U knjizi su poštivana različita mišljenja, napose o pitanjima koja se javljaju prilikom istraživanja prvih stoljeća hrvatskog srednjovjekovlja. U pojedinim slučajevima iznijete su nove teze, još neobjavljene u drugim radovima, jer dio suradnika čine i mlađi znanstvenici koji su upravo na nekim temama iz ranosrednjovjekovne povijesti obranili svoje doktorske disertacije.

Knjiga je podijeljena na tri poglavlja. U prvom, „Opći pregled“ (1 – 341), nalazi se četrnaest radova koji donose temeljne razvojne sastavnice hrvatske prošlosti u ranom srednjem vijeku. Prvi je rad „Kraj antike na hrvatskom prostoru“ Hrvoja Gračanina (3 – 32) u kojem se opisuje hrvatski povijesni prostor u vrijeme kasne antike (*Pannonia Savia* i *Pannonia Secunda*), iznose politički događaji na prostoru od Raše do Krke koji je činio Dalmaciju, analizira kasnorimski ustroj u zadnjim godinama rimske uprave, trgovinske veze s italiskim, grčkim i afričkim središtima, sagledava prodor Huna i utjecaj Germana te Justinijanovo doba. U drugom radu, „Pregled političke povijesti Hrvata u ranom srednjem vijeku“ (37 – 71), Ante Birin iznosi temeljna dosadašnja saznanja o doseljenu Slavena na područje Ilirika, franačkoj vlasti, Trpimirovićima, vladavini kralja Tomislava i njegovih nasljednika te Arpadovićima. U radu „Razvitak hrvatskog etničkog identiteta“ (73 – 87) Neven Budak donosi poznate teze iz domaće i europske povijesti o prvim pisanim spomenicima koji spominju Hrvate kao etničku skupinu. Zaključuje da ti izvori ne daju točne podatke o Hrvatima u ranom srednjem vijeku te naglašava potrebu novih sustavnih arheoloških tumačenja koja mogu pomoći u rasvjetljavanju pitanja koja se odnose na etnogenezu Hrvata u tom razdoblju. Damir Karbić autor je dva rada, „Razvoj političkih ustanova“ (89 – 120) i „Društvo“ (123 – 131), u kojima društveno-politički razvoj na hrvatskom ranosrednjovjekovnom prostoru dijeli na vrijeme potpune transformacije rimske vlasti (6. – 8. st.), vladavinu franačke (karolinške) vlasti

(9. – 10. st.) i događaje koji su zahvatili Europu oko 1000. godine. Zaključuje da su sve te faze u hrvatskom slučaju morale igrati važnu ulogu, ali ih je zbog slabe očuvanosti izvora gotovo nemoguće pratiti. O poljodjelstvu kao primarnoj ekonomskoj grani piše Sabine Florence Fabijanec u radu „Gospodarstvo“ (133 – 157), iznoseći sve o obrtima, novčarstvu i mjernom sustavu na prostoru hrvatskog ranog srednjeg vijeka. U radu „Ustroj hrvatske vojske u ranome srednjem vijeku“ (159 – 171) Ante Nazor navodi grane i rodove hrvatske vojske, opisuje proces novačenja i zapovjednu strukturu ističući problem nedovoljne količine dostupnih izvora o povijesti hrvatske vojske u ranom srednjem vijeku. O početcima pokrštavanja i crkvenim temama pozabavio se Trpimir Vedriš u dva svoja rada. U prvom, „Pokršćavanje i rana kristijanizacija Hrvata“ (173 – 199), govori o ranoj kristijanizaciji Hrvata stavljajući naglasak na pisane izvore koje o tome svjedoče, a u drugom radu, „Crkva i vjerski život“ (201 – 235), iznosi sve poznate detalje o prvim crkvenim institucijama, Splitskim saborima 925. – 928., samostanima i općenito o vjerskom životu i pobožnosti. Damir Karbić i Branka Grbavac u radu „Pravo i pragmatična pravna pismenost“ (237 – 252) analiziraju razvoj prava na hrvatskom ranosrednjovjekovnom prostoru od antičkog vremena preko bizantskog i kanonskog prava do uspostavljanja pojedinačnih srednjovjekovnih pravnih institucija. Nekoliko je radova koji se bave kulturnim razvojem i pismenošću na prostoru hrvatskog ranog srednjeg vijeka: „Intelektualni i kulturni razvoj. Latinska pismenost hrvatskog ranog srednjeg vijeka“ Mirjane Matijević-Sokol (255 – 269), „Hrvatska glagoljička i latinička pisana kultura u ranome srednjem vijeku“ Tomislava Galovića (273 – 292) te „Likovna umjetnost i arhitektura“ Magdalene Skoblar (297 – 320). Posljednji rad ovog poglavlja, „Privatni život“ Zrinke Nikolić Jakus (323 – 341), opisuje strukturu ranosrednjovjekovne hrvatske obitelji, način stanovanja, prehranu i bolesti tog vremena.

Drugo poglavlje knjige, „Regionalna povijest“ (344 – 490), sadrži sedam radova koji obrađuju čimbenike koji su utjelovili srednjovjekovnu povijest pojedinih hrvatskih regija kao što su seoba naroda, prve političke i upravne strukture, crkvena organizacija, pojava plemstva, reforma pod okriljem renesanse i teritorijalna promjena pod utjecajem političkih struktura vlasti. To su radovi „Sjeverozapadna Hrvatska u ranome srednjem vijeku“ Hrvoja Gračanina i Silvije Pisk (345 – 364), „Sjeveroistočna Hrvatska u ranome srednjem vijeku“ Hrvoja Gračanina (367 – 382), „Istra i Kvarner u ranome srednjem vijeku“ Maurizija Levaka (385 – 412), „Gorski Kotar, Lika i Krbava“ Ante Birina (415 – 425), „Sjeverna i srednja Dalmacija u ranome srednjem vijeku“ Ivana Basića (427

– 458), „Južna Dalmacija“ Ivana Majnarića i Kosjenke Laszlo Klemar (463 – 476) i „Bosna i Hum / Hercegovina“ Gorana Bilogrivića (479 – 490).

Treće poglavlje naslovljeno je „Hrvatska u međunarodnom kontekstu“ (494 – 628) i sadrži sedam radova u kojima se obrađuje društveno-politički i gospodarski položaj hrvatskog ranosrednjovjekovnog teritorija s obzirom na političke interese Bizanta, Karolinga, Otomana, Svetog Rimskog Carstva, Južne Italije i Venecije. U tom kontekstu sagledavaju se migracijski procesi između hrvatskog i ostalog europskog srednjovjekovnog prostora te se obrađuje utjecaj crkvenih reformi na društveni razvoj. To su radovi „Bizant na hrvatskom prostoru u ranome srednjem vijeku“ Hrvoja Gračanina (495 – 512), „Karolinško, Otomansko i Sveto rimsko carstvo“ (517 – 530) i „Papinstvo“ (533 – 546) Ivana Majnarića, „Venecija“ Lovorke Čoralić (549 – 562), „Južna Italija“ (563 – 578) i „Ugarska“ (609 – 628) Zrinke Nikolić Jakus te „Balkanske sklavinije i Bugarska“ Trpimira Vedriša (581 – 606).

Na kraju svakog rada u knjizi iznijet je popis korištenih izvora i literature, a na kraju knjige nalaze se kazala osobnih imena (531 – 642) i zemljopisnih pojmova (643 – 654).

Radovi u ovom prvom svesku edicije *Povijest Hrvata* donose sveobuhvatan pregled dosadašnjih historiografskih spoznaja za razdoblje hrvatskog ranog srednjeg vijeka s naglaskom na najnovije teze i promišljanja u domaćoj i svjetskoj historiografiji. Knjiga je stoga vrijedan doprinos proučavanju hrvatske povijesti u ranom srednjem vijeku, kako onima koji se interesiraju za hrvatsku prošlost u to doba tako i onima koji se njome profesionalno bave.

Božena Glavan